

Poštarina plaćena u gotovom

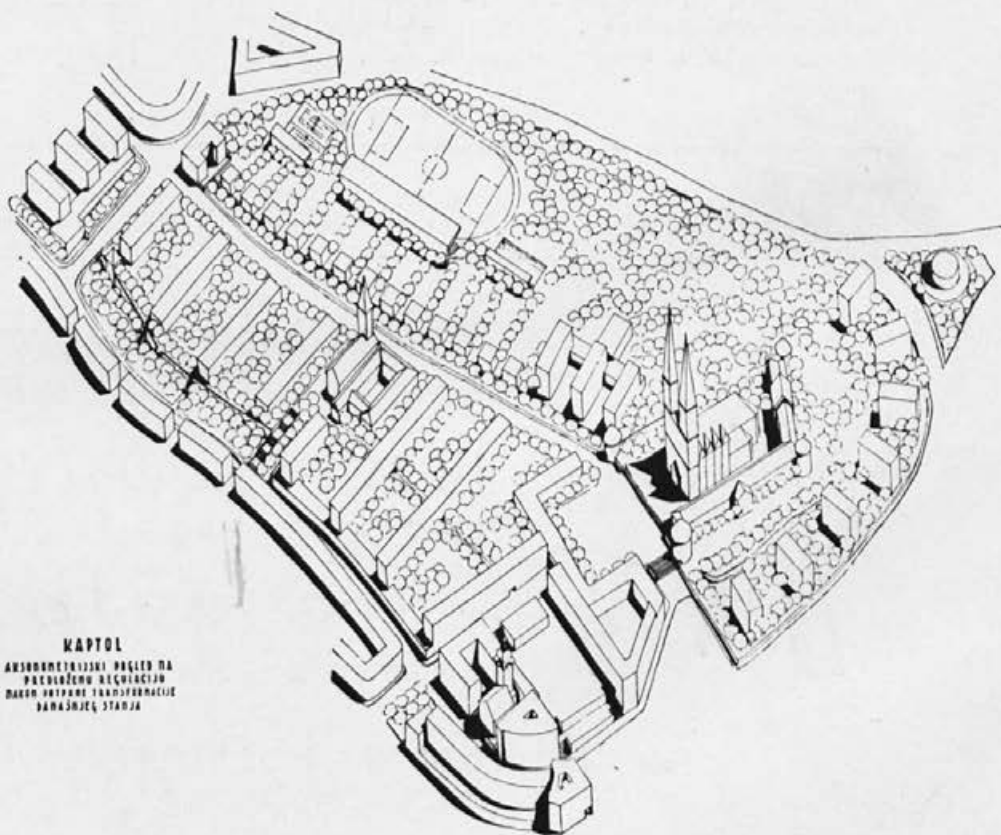
REVUIJA ZA GRAĐEVINSKU, LIKOVNU I PRIMENJENU UMETNOST
REVUIJA ZA STAVBNO, LIKOVNO IN UPORABNO UMETNOST
REVUE DE L'ARCHITECTURE ET DE L'ART

1934

2

LETO IV.

ARHITEKTURA
URBANIZAM
HORTIKULTURA
PRIMENJENA
UMETNOST
LIKOVNA
UMETNOST

MAPOL
ARHITEKTONSKI POGLED NA
PASTORALNO KOLONIJU
DOKO USTANOVI TRANSFORMACIJE
DANAŠNJE STARIJE

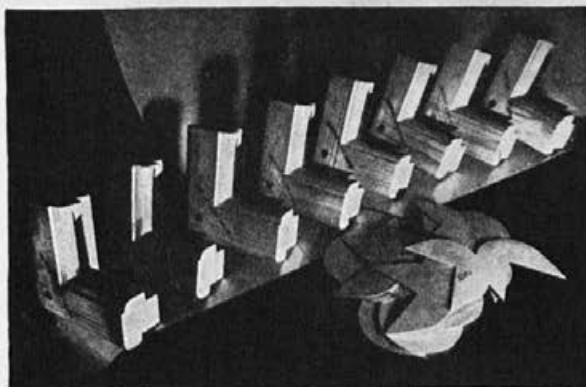
ARHITEKTURA

ARHITEKTURA

Revija za građevinsku, likovnu i primenjenu umetnost. - Pretplata godišnje Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Gajeva ul. 9. Izdaja Konzorcij »Arhitekture« (Ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni urednik Jože Žigon. Grafički radovi Jugoslovanske tiskarne u Ljubljani (K. Čeč).

Revija za stavbno, likovno in uporabno umetnost. - Naročnina letno Din 120.—, za inozemstvo Din 150.—. - Uprava: Gajeva ulica 9. Izdaja konzorcij »Arhitekture« (Ing. arch. Dragutin Fatur). - Odgovorni urednik Jože Žigon. Grafično delo Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani (K. Čeč).

Revue de l'architecture et de l'art. - Prix de l'abonnement annuel Din 120.—, pour l'étranger Din 150.—. - Rédaction: Ljubljana, Gajeva ulica 9. - Publiée par l'association »Arhitekture« (Ing. arch. Dragutin Fatur). - Rédacteur responsable: Jože Žigon. - Travail graphique: Jugoslovanska tiskarna, Ljubljana (K. Čeč).

Edino jug. patentni naogelnik Vam ohrani trajnost in lepoto okenskega krila, ker je vdelan v sredini lesa ter je neviden

Dobavi Vam jih:

Jug. patentni naogelnik

samoprodaja

Ljubljana VII - Celovška c. 121

Zahtevajte še danes

pojasnila pri:

Pravilno boste odločevali

le v slučaju, ako obiščete

LIPSKI POMLADNI VELESEJEM 1934

OD 4. DO 10. MARCA

in se tam prepričate o zadnjih novostih razstavljalstva

umetnostno-obrtne stroke

ČASTNEM ZASTOPNIKU ING. G. TÖNNIES

LJUBLJANA, DVOŘAKOVA 3/II

ali pri:

Zvaničnem biroju Iajpciškog sajma, Beograd, Knez Mihajlova 33

Stara crkva-tvrđava na Kaptolu prije 1875
Kaptol à Zagreb avant 1875

Arh. Marko Vidaković, Zagreb:

ZAGREBAČKI KAPTOL KAO URBANISTIČKI PROBLEM (Kaptol de Zagreb comme problème urbanistique)

Jedan od najvažnijih urbanističkih problema grada Zagreba, kojim su se unatrag nekoliko decenija zanimali stručni krugovi, bez sumnje je Kaptol. Poznato je, da su bili raspisivani arhitektonski natječaji i da su donijeli dobrih rezultata, kojih se restauratorska ruka, na žalost, nije držala. U posljednje vrijeme počelo se ponovno u zagrebačkim dnevnicima raspravljati o tom problemu, u vezi sa mogućnošću regulacije toga kraja, a u smislu očuvanja postojećeg ambijenta.

U ovome broju naše stručne revije »Arhitekture« donajmo mišljenja naših uvaženih stručnjaka prof. dr. Petra Knolla, savj. arh. Ive Zemljaka i arh. Zdenka Stričića o tome pitanju, u dobroj namjeri, da se ove rasprave prenesu na polje stručne literature.

Prof. dr. Petar Knoll, naš odlični stručnjak za historiju umjetnosti je slijedećeg mišljenja:

I

»Kao prvo načelo u ovom važnom pitanju vrijedi ona latinska — nolle me tangere. Cijeli Kaptol je provincijalna, ali i potpuno historijska jedinica, ma da teško oštećena, ipak je sačuvala svoju cjelinu. Centar te cjeline jesu visoki tornjevi katedrale. Oko ovih vertikalnih osi redaju se pravilni i nepravilni pojasi. Prvi je dvorište nadbiskupskog dvora, drugi

je perivoj iza dvora, treći je terasa smještena pred sjajnim pročeljem dvora, četvrti je Kaptolski trg na zapadnoj strani, a posljednji je, na žalost, uništen Dolac.«

II

»Kaptol po svojoj konstelaciji ima za svoj kraj centralno značenje, pa se cesta dolazeći k njemu sa sjevera prema jugu proširuje na samom Kaptolskom trgu poput probavnog organa u animalnom organizmu.«

III

»Kaptolski dio sjeverno od trga je urbanistički »unicum« i njemu je teško naći premca u cijelom svijetu. Baroknom raskoši nižu se uz cestu kanoničke kurije sve više prema trgu, a mnoge od njih su od neprocjenjive arhitektonske ljepote, dok sve zajedno su historički i kulturno neizmjerano zanimljive. One su kompromis između gradske raskoši njihovih pročelja i gospodarskog elementa, zajedno sa dvorištima, vrtovima i gospodarskim zgradama koji se kriju iza ovih pročelja.«

IV

»Sama katedrala i dvor kao objekti, o kojima se mnogo raspravljalo, neizmjerano su lagani problemi za onoga koji poznaje historiju arhitekture. Peribolos

je opkoljavao stare antikne hramove, kasnije, obrambene zgrade opkoljavale su kršćanske crkve — Hračani u Pragu, Manastir na sv. brdu Atosu, Melk i Klosterneuburg na Dunavu, dokazuju, da je arhitektura išla za tim, in ultima ratio opkoliti sa svih strana svetinju profanom arhitekturom. Tako je i u konkretnom slučaju: svetinja — katedrala sv. Kralja opkoljena sa profanom zgradom — nadbiskupskim dvorom i drugim krilima. Ona dakle mora da bude zatvorena sa svih strana, pa radi toga Kovačićeva osnova o regulaciji Kaptola, u kojoj zatvara zapadnu stranu pred katedralom, doživljava trijumf.«

V

»Pitanje je, što treba da činimo u konkretnim slučajevima. U prvom redu treba sačuvati sve ono, što postoji na Kaptolu i oko njega, i na svemu, što pripada njegovoj vezi, ne maknuti suviše ni jednog kamena. Invencija arhitekta ublažiće svu dosadanju pustoš i ruševni izgled tog historičkog predjela grada Zagreba. Što se tiče metode i stila, mogu da odgovorim samo jednom riječi a to je — neutralizam. Pod tim mislim u prvom redu vegetacije i nasade koje uvijek uljepšavaju kraj i historijskoj slici okoline ne štode. U koliko je apsolutno potrebno arhitektonsko stvaranje u ovom predjelu, upućujem na arhitektonski stil pokojnog arh. Kovačića (u njegovim projektima o regulaciji Kaptola) i na arhitektonski stil arh. Plečnika (kojim je uredio historijski dio Ljubljane). Ovi stilovi nisu ni moderni a niti su historijska imitacija, nego se prilagođuju prilikama, dakle su neutralni.«

VI

»Jedno moram naglasiti, ma da će mi to zamjeriti svi moderni arhitekti. U historijskom predjelu Kaptola, kao ni u jednom drugom historijskom kraju, modernom stilu na nikoji način nema mjesta. Moderni stil bi ondje samo ismijavao historijsku arhitekturu, ali i — samoga sebe.«

Time prof. dr. Knoll završuje svoje mišljenje sa namjerom, da ga proširi i upotpuni sa jednim od svojih predavanja, koja će skoro održati u Zagrebu. Arh. Ivo Zemljak i Zdenko Stržić opet donošaju mišljenje u idućim člancima.

Uz slike lijevo i desno:

Niz starih kuća u Tkalčićevoj ulici.
Skupina kuća u Tkalčićevoj ulici, slikovita, trošna, nezdrava ne može se održati davnijeka.
Iznimno skladnija skupina kuća na Kaptolu.
Niz kuća na Kaptolu, raznorode po veličini, mjerilu, stilu i svrsi.
Lijevak na Kaptolu, potpuno razbijen u silueti, stilu i mjerilu kuća.
Jedan povoljniji pogled iz Vlaške ulice na katedralu.

A gauche et à droite:

Quelques regards de Kaptol, des rues Tkalčićeva et Vlaška d'aujourd'hui.

REGULACIJA KAPTOLA U ZAGREBU (Régulation de Kaptol à Zagreb)

U dnevnim listovima i u drugim prigodama u posljednje se vrijeme mnogo tretirao problem kaptolske regulacije. Jedan se dio tih razmatranja ograničio na jedan i suviše uski dio ovog problema, na sam odnos obliju zapadnih kula prema katedrali. Mnogo su važnije neke šire sugestije koje su se javile u cilju da se sa postojećim stanjem Kaptola i okoliša, kao sa jednom pažnje vrijednom arhitektonskom sredinom, ne može nikako, ili bar ne potpuno prekinuti. Da bi se jednom odlučnije i jasnije formulirala pojedina gledanja, iznosim ovdje osnovu, koja je na neki način radikalna, da bi tako pristale protivnog mišljenja mogli što točnije ocijeniti i ova i svoja stajališta. Predlog za regulaciju kaptolskoga kraja izradio sam u saradnji sa g. ing. arh. F. Bahovcem. Smatrajući, da ovo stanje u svom današnjem obliku nije arhitektonski vrijedno i da njegov budući oblik ne može biti plod kompromisa, ima ovaj predlog u vidu potpunu transformaciju postojećeg građevnog stanja. Po mom mišljenju kompromis u ovom slučaju dao bi jednu »nečistu kulturu«, jedno sentimentalnošću poremećeno tretiranje problema, koji bi, jednom ovako ostvaren, pokazao svu neispravnost lakvog postupka. Samo potpuno iskrenim i precizno izrečenim mišljenjem poslužice se ispravnom iznalaženju rješenja. Mutna i neobrazložena osjećanja bez tehnički određene forme neće stvar pomoći sa mrtve tačke. Parole »Kaptol mora ostati kakav jeste ili nešto slično« treba domisliti do kraja i predvidjeti rezultate.

Ima 30 godina otkako je postavljeno pitanje regulacije Kaptola. Pa ipak za 30 godina ovo stanje nije doživjelo nikakvu stvarnu promjenu, šta više, za ovo se vrijeme nije pojavio niti jedan projekat ili predlog koji bi načeti problem u cijelosti obuhvatio i postavljenim rješenjem zadovoljio naše gledanje unatrag i unaprijed, to jest, pomirio tradiciju sa napretkom. Takovog rješenja jamačno ni nema.

Kaptol je najosjetljivije mjesto domaće građevne historije, gdje su se unakrstila krupna načelna pitanja, koja radikalno postavljena glase: ima li se čuvati historijska sredina ili se imadu bez kompromisa otvoriti vrata zahtjevima vremena. Na ovako načelno postavljena pitanja nije moguće odgovoriti bez prethodne analize i ocjene sviju elemenata, koji sačinjavaju kompleks ove regulacije. Ovaj kompleks sadržaje pomiješane utilitarne, higijenske i osjećajne komponente, koje po svojoj biti potpuno različite, kriju opasnost, da se pri nekom djelomičnom respektovanju jedne, upropasti i deformira druga komponenta. U nalaženju nekog njihovog ravnovesja nije ljude lako složiti.

Stara kaptolska sredina uzeta šire, od Jelačićevog trga pa do Zvijezde, bila je malovaroška četvrt sa relativno rijetkom i niskom izgradnjom. Razvijanje donjeg grada srušilo je na staroj Harmici jednokatnice i podiglo trokatnice. Format Harmice bio je podesan da tu transformaciju primi bez vidljivog nasilja. Međutim izgradnja sjeverne strane Jelačićevog trga obilježila se vidno i u Bakačevoj ulici i na

Dolački trg nije ni upola izgrađen već je potpuno nazočan na Kaptolu Dolac, pas encore construit

Splavnici tako, da je disparacija između novih palača i starih, trulih kuća Pod Zidom, postala u svakom pogledu nespojiva. Socijalno higijenski bilo je na mjestu, da se stare nastambe dokinu. One su i onako zbog blizine novih zgrada bile u svom posebnom estetskom djelovanju onemogućene. Tek akvarelska ili grafička vještina mogla je, da tu dočara štimung nekog svijeta grafički interesantnog, ali socijalno nemogućeg. Čitav Dolac nije uostalom imao u sebi arhitektonskih elemenata, koji bi ga činili sposobnim za neku restauraciju, za neko nadopunjavanje i produžavanje njegovog stila. Njegove ulice i parcele potpuno su bile nepodesne za jednu zdravu i smišljenu izgradnju. Prekinuvši jednom sa zatečenim ulicama i parcelama kao rudimentima jednog utrulog života, ispravno je bilo, preći u ovom slučaju ravno u nekompromisnu savremenu izgradnju. Formiranje novog trga na Dolcu, iako po sebi svrsishodno, uzrokovalo je vrlo teška nasilja u formiranju gradilišta, pa su u povodu toga palače oko tržnice izgrađene sa rđavim smještanjem pomoćnih prostorija u tiješna dvorišta i svjetlišta. U času reguliranja Dolca moglo se možda još pomišljati na neko formiranje Kaptola u pravcu očuvanja nekog njegovog današnjeg izgleda. Dabome, i ovo, u pretpostavci, da se Kaptolski trg i ulicu smatralo vrijednim restauracije. Međutim danas, kada trg na Dolcu nužno traži svoju potpunu izgradnju sa sjevera, kad je izgradnja Dolca već potpuno nazočna na Kaptolu, nemoguće je rastavljati dva svijeta na jednoj geometrijskoj crti. Potpuno je isključeno, da bi se pored izgrađenog Dolca mogla na Kaptolu tolerirati zgrade broj 1, 2, 3, 4 i 5. Dolačke palače ogromne, tvrde i možda monumentalne, ne mogu da stoje pored priprostih građanskih jedno-

katnica ni kao nastambe, ni kao arhitektonske tvorevine, jer se pobijaju i nište u svakoj svojoj pretenziji. Prema formatu trga na Dolcu, prema potrebi i obliku novih zgrada ne mogu se pridržati ni današnji pravci kuća na Kaptolu. Kaptolski trg, kojim završava lijevak kaptolske ulice, već je danas potpuno lišen svog prvotnog genetičkog značaja. Kaptolski je trg danas tužna razvalina i otvorena rana. Prije 70 godina nad ovim je sitno građanskim okolišem, sve do Jelačićevog trga, dominirao tipični lokalni sklop crkve-tvrđave. Taj kraj, stilski čedan, sav udešen na idilični tok malovaroškog života, imao je u staroj katedrali posvećenu staru krunu i uzvišenje nad jednim skromnim ustojalim svijetom. Obaranje stare katedrale presudno je bilo za građevnu sudbinu ovog kraja. Topli krovovi, ubavi profili, mirne bašte, tempo pješaka i konja rušenjem crkve izgubiše blagoslov nad glavama i vrh kome su težili. Izgradnjom gotske katedrale, oštre, hladne i goleme, oni postadoše deklarirani, razbijeni, jadni. Srednja kula sa mekanom i nepravilnom grupom obiju ulaza našla se pred tvrdom stijenom nove crkve. U tom poređenju, jamačno odluka o rušenju te kule nije bila tako teška i neprirrodna, kako nam se danas ukazuje. Rušenjem stare crkve stari je građevni ambijenat razbijen u nepovrat. Iz elemenata, koji nam iz tog doba ostadoše, nije danas više praktički moguće obnoviti jedan vremenski determinovani arhitektonski izraz. Obje zapadne kule, nekad braniči, stoje danas otvorene i izbačene iz svoje stare službe i uza sve pokušaje da ih se spoji, one se ne će više nikad sklopiti onako naivno starinski i domaće, kao što su bile nekad. Artificijelna površina nove crkve ne može se srasti sa krepkim zdravljem Bakačeve kule. Ova dva raznoroda ele-

menta, pogotovo u odnosu sa ostalim građevinama na trgu, bez svakog su prostorno urbanističkog dojma. Držim, da je danas za koncipiranje novog trga svakako najodlučniji faktor sama katedrala kao najznačajnija građevina na ovome mjestu.

Potpuna i suvisla regulacija Kaptola mora zahvatiti u glavnom tri jače skupine kuća i to i Tkalčičevu ulicu, Kaptolsku ulicu i zapadni dio Vlaške ulice. Ove česti grada, izgrađene pred kojih 100 godina, nastadoše prema mnogo ranije stvorenim tvrdavnim stanju. Tkalčičeva ulica protegla se duž kaptolskog obrambenog zida. Kaptolska ulica spajala je sjeverna i južna vrata. Dio Vlaške ulice prislonio se svojim kućama uza zid ispod Nadbiskupskog dvorca.

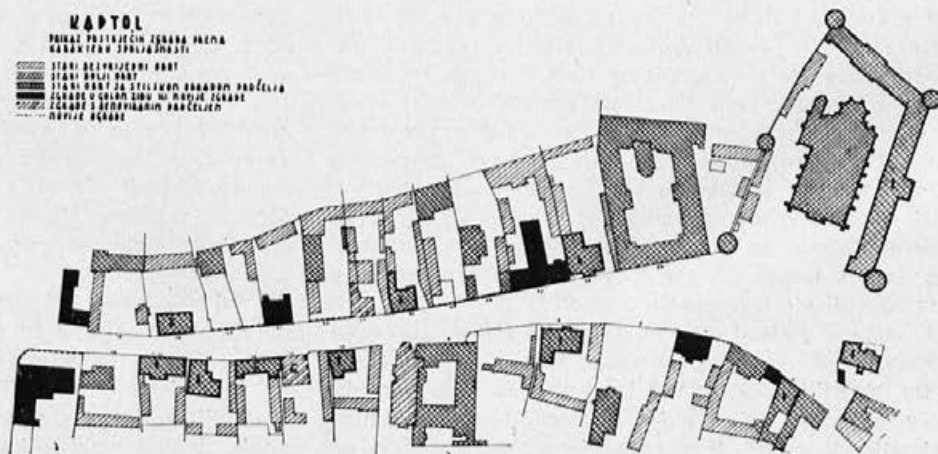
Ako se danas u tom predjelu pojavi volja za građenje, postavlja se pitanje, kako da se tu gradi. Prirodno je i razumno, da se pri obnavljanju jedne četvrti zapitamo, nijesu li u poslijetku tehničkog i socijalnog razvoja općeg i lokalnog, iskrsele nove korisne spoznaje, koje bi trebalo uvažiti i stvaranje novoga prema njima podesiti. Da li su postojeće ulice baš ovakove, i u tim međusobnim odnosima, prikladne za saobraćaj, da li postojeća gradilišta po svojim izmjerama omogućuju izgradnju prema razumnim zahtjevama stanovanja? Ovi se zahtjevi nameću i mi bi u jednoj četvrti historijski i estetski bezvrijednoj, svakako po njima postupili. U četvrti, koja uživa lokalno historijski ugled, koja važi kao simpatična domaća starina, odluka nije laka, pa je potrebno da se ispita i ustanovi što se može u konkretnom slučaju uraditi. Nužno je ocjeniti i potanko i sumarno ljepotu tih skupina kuća. Ali je isto tako nužno da se postavi i tačna utilitarna ocjena tih objekata, jer kuće nisu kipovi kojih se hvata patina, nego su objekti praktične uporabe, u kojoj nastanjujemo svog bližnjeg uz višu ili nižu najamninu.

Dok zapadna strana Tkalčičeve ulice ne daje ni u pojedinostima, ni u skupini, nikakove elemente od estetske vrijednosti, na istočnoj se strani poredao niz starih malograđanskih jednokatnica. Ove se kuće u krivini završavaju s tornjem sv. Marije u dnu, dajući jednu skladnu i uravnoteženu sliku, koja govori jezikom jednog istog vremena, istog obrta i istih stanovnika. U priprostim detaljima tih kuća, u trošnosti građe, u malim prozorima, u niskim spratovima i kućicama što su se smjerno poredale, da dopru do pod visoki toranj crkve, sve se kreće u granicama jedne prošle određene kulture, pobuđujući u gledaocu jedan cjeloviti zatvoreni dojam. To je njihova estetska realnost, praktička i higijenska međutim izgleda sasvim drugačije.

Kaptolska ulica naprotiv, ne bi mogla da podnese poređenje sa Tkalčičevom. Tu ne može biti govora ni o kakvom jedinstvu građevnog shvaćanja. Neke su od kuća duboko u vrtovima iza uličnih ograda, druge su doprle bliže ulici, a najveći ih je broj u uličnom pravcu. Ima ih koje stoje slobodno i koje su izgrađene spojeno. Iako po vremenu građenja većina njih potiče iz XIX vijeka, tek vrlo malen broj tih kuća nosi na sebi karakteristike dobrog i ukusnog obrta svog vremena. Neke od njih dobile su pred koji decenij novu žbuku i tako se lišile svog stilskog timbra. Konačno tu ima kuća po stilu gradnje savršeno tuđih ostalom okolišu (br. 21, 23, 6, 27). Znatno broj ograda podignutih u posljednjim decenijama povećava taj nesklad. Kad se pogledom obuhvati ma koja skupina tih kuća, vidi se, koliko su im međusobni kubni odnosi i siluete razbijene i raznorode.

Treba početi polako od kuće do kuće i pokušati odrediti u čemu sastaje ljepota te Kaptolske ulice. Treba definirati tu ljepotu. Za mene tu neke cjelovite ljepote nema. Tu ima nekoliko vrlo simpatičnih zgrada (na pr. br. 8, 28), ali o nečem zajedničkom, karakteri-

Kaptol d'aujourd'hui

Ing. arch. Ivan Zemljak

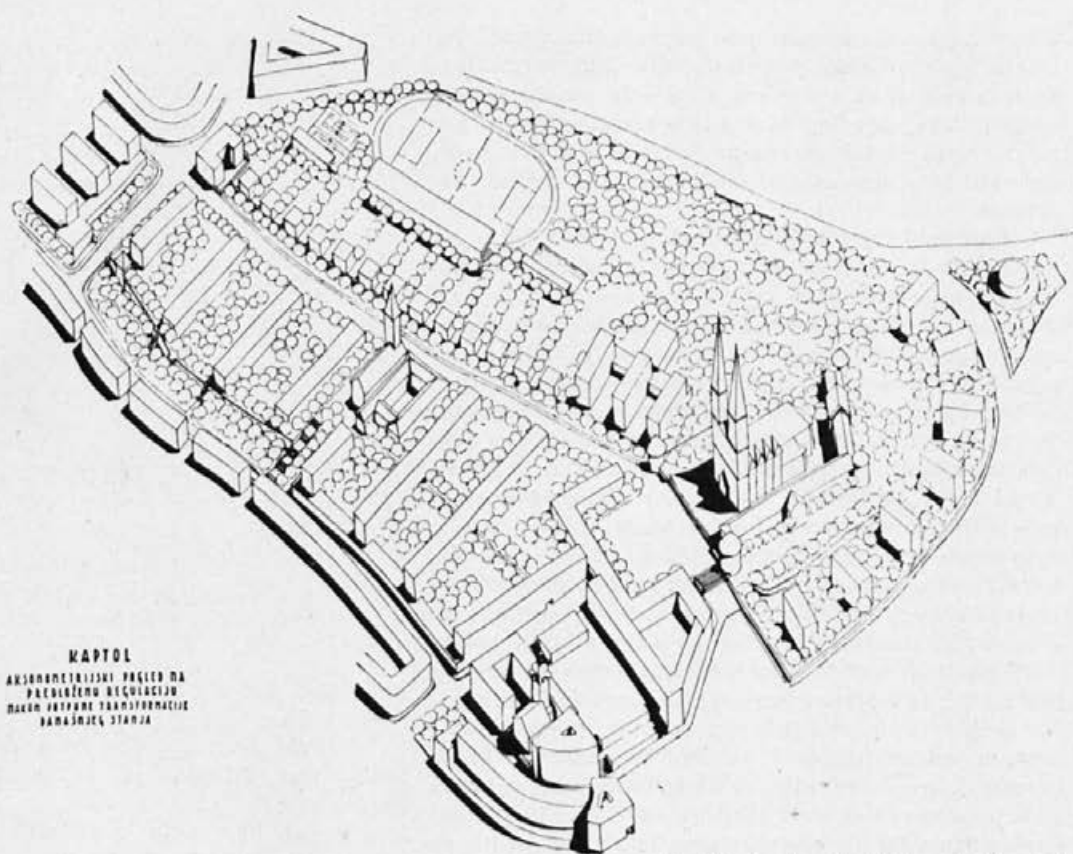
Predlog regulacije Kaptola
Proposition de la régulation de Kaptol

stičnom, značajnom i vrijednom tu ne može biti govora. Ovo pogotovo kad se postavi pitanje, kako da se gradi, kad dođu na red nove zgrade u toj ulici. Iz nacрта koji je ovdje otisnut razabiru se stilski odnosi građevina u Kaptolskoj ulici. To nije više niz tihih kurija, jer je većina njih morala otvoriti vrata savremenoj radinosti. Nekad patriarhalna prostrana dvorišta danas bruje malim industrijskim pogonima. U tom naselju ne stanuju samo crkveni dostojanstvenici. Pored njihovog skućenog stanovanja tu bruji silijaset šegрта, kola i motora. Sredina je razrivena. Dosljedno tome, na tim objektima niču adaptacije pretapajući staro u napola novo.

Kuće u Vlaškoj ulici toliko su istrošene, nezdrave i neugledne, da ih se ne može ni sa kakvog staništa obraniti. Niti forma ulice, niti niz kuća, pa niti neka pojedina kuća ne daju elemenata, koji bi estetski vrijedili u sebi ili u međusobnom odnosu. Čula se

tvrdnja, da skup kuća podno nadbiskupskog dvorca potsjeća na neposredni okoliš nekih gotskih katedrala, gdje niski kućerci, ostatak »Bauhütte«, tvore značajan sklop s kojim je tobože graditelj crkve računao kao sa arhitektonskom pretpostavkom. Ovo isporođenje u odnosu na zagrebačku katedralu, ne bi se moglo primiti, jer je sama katedrala sa južne strane opkoljena dvorcem, koji je prema jugu otvoren i teži za vidikom. Sadašnji niz kuća u Vlaškoj ulici taj pogled potpuno zakrčuje. Ukratko, za pretstojeće arhitektonsko oblikovanje ne mogu dati postojeće kuće nikakvih smjernica.

Pri regulaciji, t. j. građevnoj transformaciji jedne stare četvrti najteže je ostvarenje povoljnog novog oblika. Sasvim je jasno, da se jedan niz starih kuća ne će najedared porušiti, da ustupi mjesto novoj izgradnji. Volja za građenjem javljaće se postepeno, u vrlo dugom nizu godina. Čim će taj rok biti dulji,

KAPTOL
 AKSONOMETRIJSKI PREGLED NA
 PRAKTIČNOM REGULACIJU
 NAKON PRIPRANE TRANSFORMACIJE
 DANAŠNJEG STANJA

Projet de la régulation de Kaptol

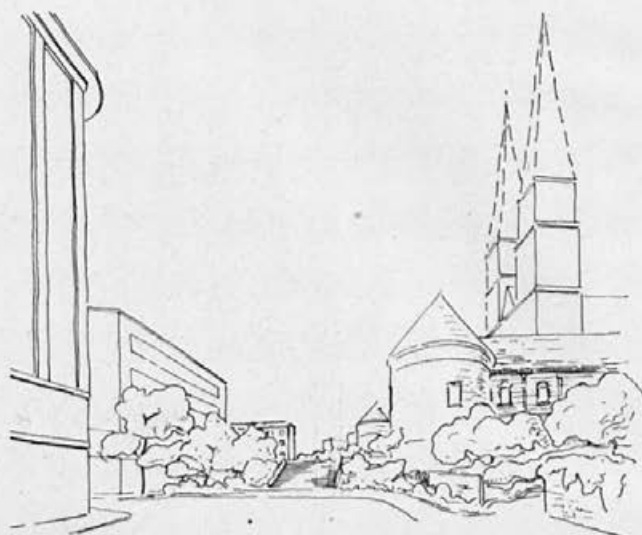
tim će i nova izgradnja biti neskladnija i raznorodnija. Radi kontinuiranog dobrog izgleda i uravnoteženog stanja ne smije se obnova vršiti postepenim uvrštavanjem novih kuća u stare redove. Primjera imamo već i u samoj Tkalčićevoj ulici. Nema ništa gore nego kad razna stilsko-tehnička shvatanja stoje naporedo, pobijajući se u svom higijenskim standardu i estetskom djelovanju. Takva poremećenja, ma kojeg kulturnog reda, djeluju barbarski, pa ih treba izbjegavati koliko je samo moguće. U slučaju ove regulacije u najvećem je dijelu to i moguće. Ako postavimo dobar i elastičan sistem komasacije za pojedine dijelove ove četvrti, omogućićemo, da se nove gradnje upute na mjesta, gdje će u duhu onog vremena koje će izvjesnu grupu realizovati, dati zasebne, završene skupine kuća. Na mjestu pako starih kuća koje će se pomalo napustiti i rušiti treba zasađivati drveće. Tako ćemo ovdje i dalje podržavati sliku starog ambijenta i ujedno odgajati drveće za buduće nasade. Za vrijeme transformacije stanje ne će biti nezgrapno, nego će dva svijeta stajati potpuno odijeljeno jedan u nestajanju, a drugi u nastojanju.

Nova osnova, jedanput ostvarena dala bi uz zapadnu stranu Tkalčićeve ulice nizove kuća dugačke oko 80 metara, dok bi istočna strana prema Dolcu

dala trakt jednokatnih trgovačkih i obrtničkih radnja. Dalje prema sjeveru, s istočne strane, otkrio bi se stari kaptolski zid završavajući Prišlinovom kulom. Tako bi nam se ovdje ukazao jedan zasada potpuno skriveni i vrlo zanimljivi dio starog Zagreba, koji bi u novoj slici i dalje potpuno stvarno vršio zadatak potpornoga zida za visinsku razliku od 6 metara, a po svojoj staroj kamenoj građi u vezi sa vrtlarskom obradom, dao bi jedan osebujni i simpatični pejzaž i odmorište kraj središta grada. I bez toga, suviše mala dubina gradilišta, od današnjeg uličnog pravca, pa do ovog zida, i sama visina zida onemogućuju na ovom mjestu dobru izgradnju. Od ovoga zida, pa do Kaptolske ulice izgradile bi se dvokatnice u razmacima od 25 metara sa prostranim vrtovima i 5 m širokim pristupnim cestama, koje se odvajaju od glavnih cesta. Isporedi li se gustoća izgradnje ovog cijelog bloka u današnjem i novoosnovanom stanju, dobiva se u novome stanju dvostruko jača gustoća kraj neosporno mnogo boljih higijenskih uslova. Po novoj osnovi istočni bi dio Kaptolske ulice promijenio lice utoliko, što bi se izgrađivao kurijama ili stambenim zgradama povučenim 10 metara iza grad. pravca. Ovo bi dalo intimnije stanovanje i diskretniji postupak u izgrađivanju nove ulice. Ova-

kva bi izgradnja predstavljala popravljenu postojeću, ona bi dala prirodni prelaz u veliki park i igrališta, koja leže istočno i s njime bi tvorila veliku zelenu cijelinu. Ovaj predlog omogućuje također, da se po neka ljepša današnja zgrada ostavi i dulje vrijeme dok ne bi novo stvoreni milje olakšao odluku za rušenje.

Kaptolski trg formiran je kao pravokutnik, jer to zahtijeva i nova izgradnja po svojoj naravi i nužni odrešiti frontalni odnos prema katedrali. Uz vijugavu crtu staroga trga ne mogu se podizati savremene zgrade, jer su ovakova vijugava crta i tijelo nove zgrade potpuno protivuriječni po svojoj zamisli i po naravi. To su dva oprečna estetska sustava koji se ne mogu kombinovati. Kolna veza sa Bakačevom ulicom morala bi se napustiti zbog visinskih odnosa, jer bi inače stvarala u trgu široko korito ulice. Trg koji služi za crkvene priredbe treba da je ravan, i po svom karakteru sakralno smiren. Kolna veza sa Bakačevom ulicom nije ni obzirom na odnose saobraćaja potrebna. Pročelje katedrale teško svečano i tuđe, treba konsumirati u konfrontaciji sa jedinstveno izgrađenim blokom dvokatnih kuća. Jasno je da bi ova izgradnja morala imati osobite estetske kvalitete. Po svojoj svrsi, ove bi zgrade bile podesne za crkvenu administraciju i svećeničke stanove. Blok između južne Duge ulice i Tkalčičeve ulice rješen je kao peterokatni trakt, koji je uz obje ulice proširen prizemnim ili mezaninskim traktovima u trgovačke svrhe. Dok se provede ispravak Duge ulice moguća je s ove strane samo izgradnja peterokatnog dijela. Duga ulica kao vrlo frekventirana veza donjeg grada s gornjim mora se proširiti. Proširenje je predviđeno prema zapadnoj strani gdje su dublje parcele. Uz stari grički zid mogao bi se s vremenom, kad se uklone dvorišne zgrade u Dugoj ulici, izvesti pješачki put kombinovan sa stepenicama, koji bi izlazio pod svod Kamenitih vrata i tako otkrivao jedan vrlo

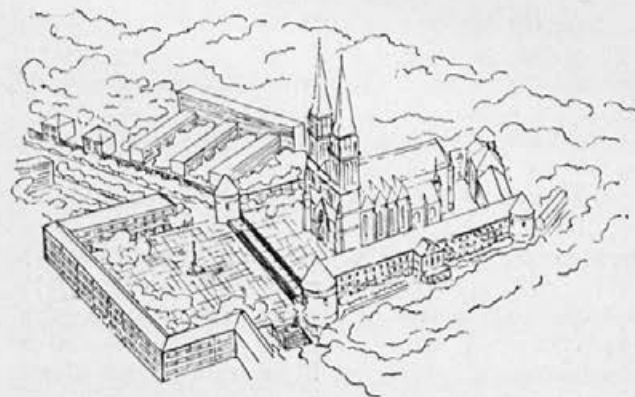

Pristup Kaptolu iz Bakačeve ulice
Entrée au Kaptol de la rue Bakačeva

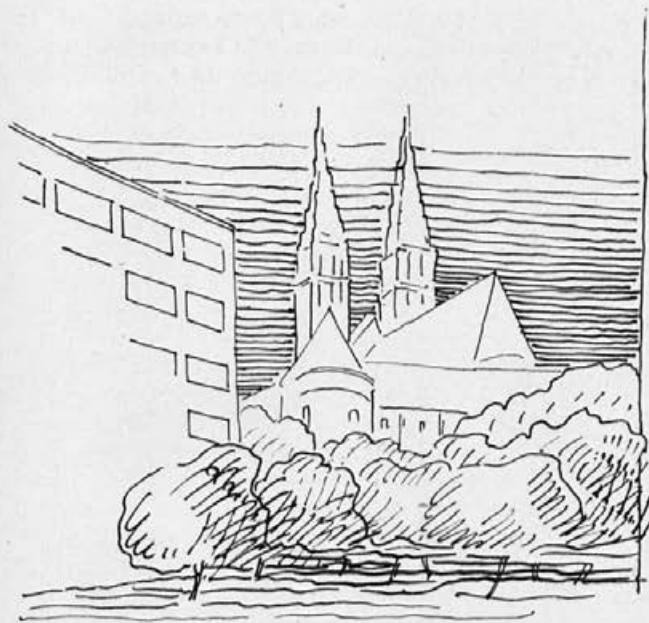
romantični dio starog Zagreba koji je danas skriven našim očima.

Najteži dio regulacije jeste Vlaška ulica do Langovog trga. Prirodno je, da se ulica sa Ribnjaka i istočna Vlaška ulica povedu u izravnoj krivini do Jelačićevog trga, gdje je početak ulice već određen zgradom Gradske štedionice. Ovom operacijom cijepa se blok starih kuća na Langovom trgu u dva dijela. Veliko trouglo zemljište prema istoku pokazuje se podesnim za izgradnju kakve javne zgrade. Cijeli sjeverni dio ovako ispravljene Vlaške ulice, izgrađen danas vrlo gustim zapunjenim i nezdravim stanovima, mora se i radi svoje trošnosti i radi blizine centru vremenom likvidirati. Pri pitanju kojim bi se svrsi nakon rušenja starih zgrada privelo ovo zemljište, najbliža je pomisao, da se nadbiskupski dvorac od Bakačeve ulice do Ribnjaka opkoli širokim zelenim pojasom koji bi se prostirao do samog Jelačićevog trga. Ovakova želja izgleda međutim u našim prilikama gotovo neostvarivom. Na tom se mjestu nalazi oko 40 kućišta, koja predstavljaju vrlo visoku ekonomsku vrijednost. Stvaranjem parka vrijednost bi se ovih nekretnina kao gradilišta potpuno poništila, a to bi izazvalo takav otpor, da bi se obaranje starog, rdavog stanja dogodilo u nedogled. Treba zato naći rješenje koje će iz ovog zemljišta stvoriti novi rentovni objekt. Imajući u vidu ranije navedene razloge i obzire (zelenilo u centru, zdrava izgradnja, pogled na dvorac) projektovana je ovdje izgradnja samostalnih, visokih, stambenih zgrada. Ove zgrade sa visokom rentom, dale bi znatnu vrijednost zemljištu, na kojem se neposredno podižu, a iz vrijednosti novog gradilišta mogli bi se putem komasacije namirivati vlasnici starih gradilišta.

Resumiraću glavne misli vodilje ovog regulacionog predloga.

Pogled na Kaptol iz zraka
Vue sur Kaptol à vol d'oiseau

Pogled prema katedrali iz nove ulice jugoistočno od dvorca

Vue donnait sur la cathédrale de la nouvelle rue au sud-est du palais épiscopal

1. Staro je stanje u velikom dijelu trošno i nezdravo. Ono je u rukama konzervativnog kapitala. Po simpatiji ono pretstavlja domaću malograđansku starinu. Prema tome može se ovim zgradama produžiti vijek, dok ih podnese vrijeme i povremeni standar. Ali znajući, da će izgradnja novog stanja potrajati dugi niz godina, nova regulacija mora biti podesna, da omogući separaciju pojedinih skupina starih i novih kuća.

2. Na reguliranom području nema ni estetskih ni historijskih građevnih vrijednosti zbog kojih bi trebalo putem nekog plombiranja krnjih mjesta zadržavati njihovo prirodno propadanje. Isto je tako nemoguće iz razloga savremene tehnike i komfora propisati za nove gradnje neki način, čije bi karakteristike potražili u postojećem starom stanju.

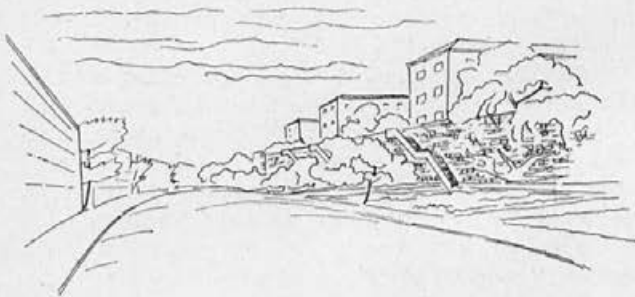
3. Dopustiti postepeno supstituiranje novih kuća u stare nizove, stilski je najgore, pogotovo, kad vidimo, da stara gradilišta nisu sposobna dati besprikornu higijensku izgradnju.

4. Nova regulacija mora biti u dovoljnoj mjeri ekonomski privlačiva, da izazove novo građenje.

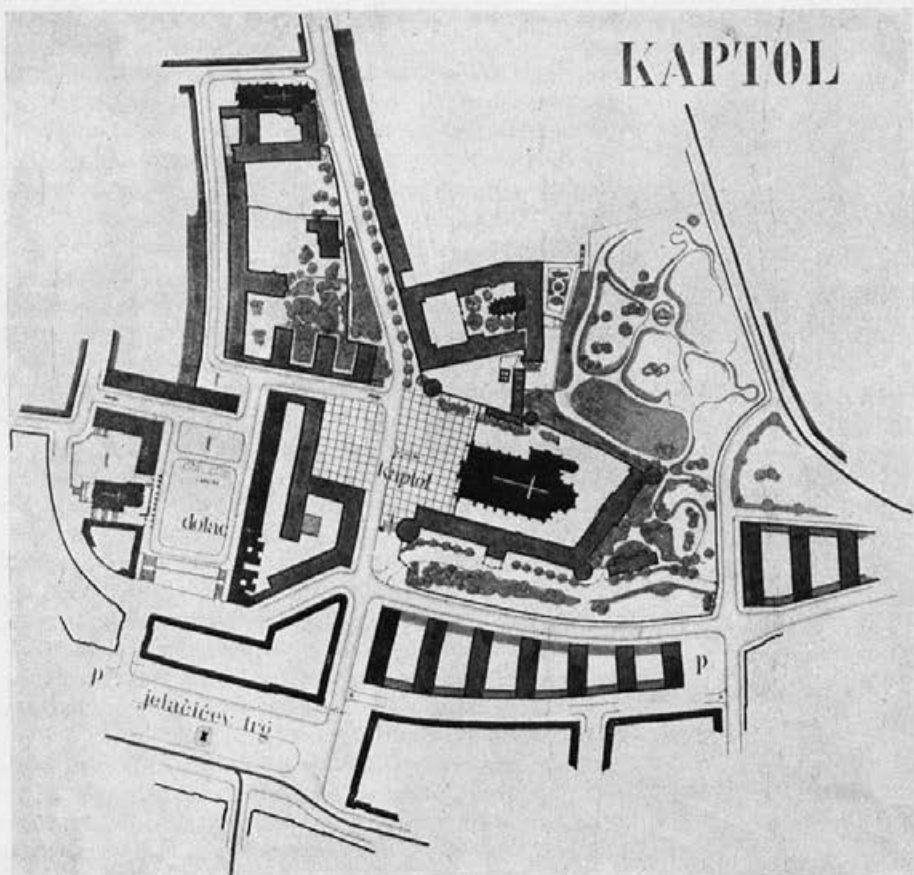
Ova osnova pretpostavlja, da se današnje građevno stanje, sadržeći u Vlaškoj ulici, Opatovini i Tkalčičevoj ulici stare, istrošene i nezdrave kuće ne može zbog njihove djelomično slikovite ili karakteristične atmosfere održati do vijeka. Razlozi utilitarni i sanitarni toliko su odlučni, da sasvim problematični estetski obziri moraju pred njima ustuk-

nuti. Zbog smisla jednog dijela građana za živjelu starinu ne može se tražiti od drugih, da žrtvuju zdravlje stanujući u trulim kućama. Isto je tako jasno, da se pomenute skupine kuća ne bi mogle nutar-njim melioracijama osposobiti za zdravo stanovanje, niti bi tko za to dao novac. To znači, da će tim kućama prije ili poslije doći kraj, i ukoliko se taj kraj približava, mi moramo da vodimo o tome računa, i spremimo se za ispravne odluke. To je smisao regulatorne osnove. Građenje po ovoj osnovi moći će se razvijati prema stilskim shvaćanjima i promjenama, koje će se javiti u dugom nizu godina. Tako će se spriječiti, da se ne pojave naporedo drastični kontrasti, kakovih imamo primjerice u Petrinjskoj ulici. Ova osnova obilato je protkana zelenilom, koje će omogućiti raznolikost interpretacije i dati potrebne vidne separacije.

U velikom posleratnom građevnom stvaranju izgradilo se kod nas vrlo malo lijepoga. Na osnovu te činjenice veliki dio ljudi dolazi do uvjerenja, kao da se građevna ljepota ima da traži samo u prošlim epohama i stilovima. Otud ono neshvatljivo strahovanje pri rušenju, čak i estetski potpuno bezvrijednih starih kuća. Kao da se sluti neki strah pred praznoćom. U ovoj osnovi projektovani blokovi činiće se možda nekome tvrdi i nametljivi. Sigurno je, da se novo ne može mjeriti estetskim kriterijem starog i oronulog. Novi nizovi kuća mogu možda ispasti tvrdi i neprijatni, ali oni mogu dati i vrlo lirična raspoloženja. Oni nam se pri stvaranju regulatorne osnove ukazuju kao optimalna higijenska riješenja i kao osobito podesni način odvajanja novog od staroga. Zato ih moramo primiti. Kako će oni biti oblikovani, stvar je posebnog rada. To može biti posljedak slučaja i birokracije, ali imamo prava, da poželimo i lijepe tvorevine po najboljoj mogućnosti naše sredine. Množina neuspjelih građevnih realizacija iza rata ne može nas ponukati, da prestanemo vjerovati u stvaralačke sposobnosti vremena. Radi se samo o tom, da se te sposobnosti prema njihovoj prirodi organizuju i privedu radu.

Tkalčičeva ul. prema projektu. Desno stari Kaptolski zid
La rue Tkalčičeva d'après le projet. A droite le vieux mur de Kaptol

Arh. Zdenko Strižić
Regulacija Kaptola
Régulation de Kaptol

Arh. Zdenko Strižić, Zagreb:

KAPTOL U SMISLU RACIONALNOG URBANIZMA (Le Kaptol au sens de l'urbanisme rationnel)

Prije nego se možemo upustiti u pojedini rješenja moramo promotriti grad kao cjelokupan organizam u namjeri, da se pronađu elementi kojima se regulacija može služiti. Planovanje kao organizacija zemljanih ploština ne može se ograničiti na jedan dio grada, a da ne izgubi svoje značenje. — Težište će problema ležati prema tome prvenstveno oko određivanja kategorije zemljišta.

Prirodno je, da se grad kao privredno središte oko jednog izvjesnog centra koncentrično rasprotire i da koncentracija izgradnje od centra prema rubovima proporcionalno opada. — Postoje li zapreke razvoju, kao što su za Zagreb bregoviti teren na sjeveru i željeznička pruga na jugu, zamjenjuje se koncentričan oblik linearnim. — Bez obzira na formu radi se u svakom slučaju o koncentraciji, t. j. nagomilavanju građevnih masa.

Kao što grad u okviru države odražuje hipertrofiju stanovništva, tako je isto značenje središta grada unutar granica gradske općine. Posljedice ova-

kove koncentracije su nam poznate. — Na temelju regionalne analize konstatiran je za Njemačku teški rahitis (Wasserkopf: Rheinland-Westfalen i nabrekli želudac: Berlin-Sachsen), dočim analiza gradova konstatira opasnu sklerozu.

Analizom ekonomske situacije privrednih centara došli smo do uvjerenja, da je racionalna veličina jednog spram centra orijentiranog samostalnog naselja prilično tačno određena sa brojem od 10 do 50.000 stanovnika. Karakteristika ovakove samostalne racionalne jedinice — u opreci sa naseljem naravne strukture — jeste jednolično rasprostiranje gustoće izgradnje. Velika će se naselja sastojati iz većeg broja samostalnih jedinica i biti će opet karakterizirana jednoličnom gustoćom. — Pri tome će racionalnost oblika ovisiti o bezuvjetnoj samostalnosti čestica.

Zagreb pokazuje krajnju koncentraciju i prirodan nagon da je proširi i poveća. — Na temelju regulacionog plana sa koncentričnim građevnim zonama

priveći će se dizanjem željezničke pruge iznad razine ulica koncentraciji nov teren. S druge strane prodire »Savremeni duh« na sjever, razara starinsku sredinu i stvara nov Dolac, sa visokom i gustom izgradnjom. Nesumnjivo postoji tendenca rasprostiranja ove kamene gomile na istok prema Kaptolu, što nam jasno pokazuje izgradnja istočne strane ulice Pod zidom.

Kao što je jedini interes gradskog zastupstva da eksploatacija bude što radikalnija, tako je interes dalekovidnog planovanja, da se pitanje eksploatacije što radikalnije riješi.

U namjeri, da se grad recentalizira, t. j. da se privede u smisaoni red i oblik sa više centara orijentacije, okružiti će se gusto izgrađeni dio što rijeđom izgradnjom i zelenilom. — Srednji dio grada — koji je i najnovijom izgradnjom već danas objekt saniranja — biti će ovako lakše prestrojen.

Ovom spoznajom dobiva planovanje određeni smjer; težište mu leži na organizaciji, stvaranju za život sposobnog organizma.

Kaptol, uz visoki zid gradske jezgre, imade ladanjski karakter. Ovu okolnost treba upotrebiti u svrhu recentalizacije; postojeću nisku i rijetku izgradnju i zelenilo treba prevesti u kulturnu formu.

Sa drugog je gledišta Kaptol za Zagreb od kulturno-historijskog značenja i pretstavlja jedan ambijenat, kojemu se savremeno riješenje mora prilagoditi. Kaptol nije polje za radikalnu pregradnju u smislu eksploatacije, nego za radikalno promišljen rad.

Zadnji ostatci historijskog značaja na Kaptolskom trgu, dve zapadne kule, daju nam mjerilo za projektiranje.

Uvažimo li konačno činjenicu, da je malim sredstvima postignut povoljan uspjeh relativno najveći i da nam podjedno stavlja izgled za realizaciju, dolazimo sa tri razna gledišta do okvira, unutar kojega se može kretati urbanističko riješenje.

Projekt Kaptol 1933 ograničuje se na Kaptolski trg i najbližu okolinu. Polazi sa stanovišta, da se započeti prodor na Dolcu mora dovršiti u što užoj formi.

Kaptolski se Trg danas prema sjeveru i jugozapadu prelijeva u nedogled, na jug visinski opada i u tri se razna smjera razilazi. Da bi se iz bezobličnog prostora stvorio trg Kaptol se nivelira, zatvara spram sjevera i zapada i odvodi u odnos spram katedrale.

Najozbiljniji je zahtjev zatvaranje trga na sjeveru, a riješava se niskim kućama, koje u ispravnom odnosu spram sjeverozapadne kule i s ovom zajednički prostor optički zatvaraju. U ovome pravcu ostaje kula svakako dominantna i ovoj se nova izgradnja podređuje. Uz visoku izgradnju Dolca predviđa se dvospratni niz kuća kao zapadni zid prostora pred Katedralom. Da se postigne savršeno prostorno djelovanje potrebno je što bolje odijeliti Kaptol od Dolca. Poradi toga se predviđa indirektna veza preko Opatovine. Terasa, koja nastaje niveliranjem prostora, povezana je stepenicama sa doljnom razinom i pot-

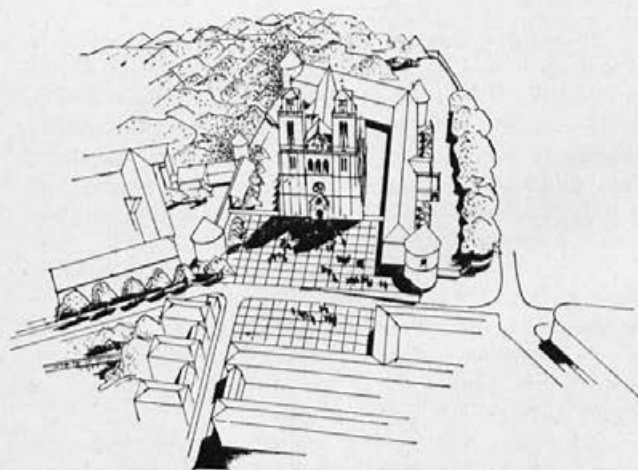
krepljuje djelovanje jugo-zapadne kule. Visinski odnos izgradnje u ovome je djelu dat visinom kule i Nadbiskupskim dvorom, a ovima se jednostavnošću oblika podređuje. Za pogled iz Bakačeve ulice ostaje akcent na historiskim objektima, dočim nova izgradnja daje ulici tačan smjer i upravlja ga na Nadbiskupsko sjemenište, kojim se trg optički zatvara u ovome pravcu.

Novo predviđenom ulicom prekinut istočni zid Jelačićevog trga popravljaju se visokim građevnim blokom u Bakačevoj ulici, a ovime se ujedno sprečava prelijevanje Jelačićevog trga do Nadbiskupske bašče, te se stajalište povoljnoj perspektivi određuje tekar u blizini ulice Pod zidom.

Novogotsko pročelje starodrevne Katedrale u vezi sa željom, da se rekonstruira prijašnji oblik utvrde, posebno je pitanje.

Na ovome se mjestu govori principijelno: spajanje zapadnih kula pretstavlja jednu mogućnost prikrivanja turobnog pročelja crkve, a ujedno pruža priliku, da se novim oblikom potsjeti na prvobitno stanje. Otvoreni prostor pako, svojim dimenzijama — u razmjeru spram veličine i prostiranja crkve — sa glasnije djeluje. Nepovoljno djelovanje otkritog pročelja, može se kod ovog rješenja ublažiti skraćanjem tornjeva.

Potrebno je da se izreče: rekonstrukcija starog stanja nakon tri decenija otkako je Bakačeva kula sa obrambenim zidom pala žrtvom prostačkog bijesa razaranja, nije moguće, a da se ne postigne utisak smiješne kulise. Ovi su historijski dokumenti propali (u naravi) u jedno doba, obilježeno neshvaćanjem poziva arhitekture i mi ih našim shvaćanjem više ne možemo oživiti. Ono što mi možemo nije nego da novim oblikom koji se čutljivo prilagođuje postojećem okviru, potsjetimo na propale historiske oblike i da ovim savremenim shvaćanjem dademo našoj dobi karakterističan izražaj.

Pogled na katedralu i Kaptolski trg iz zraka
Vue d'en haut sur la cathédrale et la place de Kaptol

Arh. Raymond Mc Grath,
London

Sprejemnica ob vhodu v iz-
ložbene prostore neke lon-
donske tvrdke

Salon de réception à l'entrée
aux locaux d'exposition d'une
maison de commerce à Lon-
dres

„The Architectural Review“
1933, nov.

Umetnik v svojem izražanju ni odvisen od vrste in števila razpoložljivih pripomočkov. Tehnično znanje in spretnost v rokodelski obdelavi snovi mu je dobrodošla pomoč, a ni neobhodno potrebna. Dokaze za navedeno nam nudijo v neizčrpnem bogastvu tako dela primitivnih narodov kakor dela diletantov. Tudi iz najskromnejše snovi je mogoče z najprimitivnejšimi sredstvi ustvariti umetnino izven časovnih dob.

Samo z ročno spretnostjo, pa naj bo ta pridobljena z največjimi težavami in samozatajevanjem, ne moremo ustvarjati umetnin. Kar največ zmoremo, je to, da pridobimo dobro rokodelsko delo, da zado- stimo vsem zahtevam, ki jih stavimo kot pogoj za oceno izdelka kot prvovrstnega.

Obdelava naj vedno ustreza bistvu snovi. Ne smemo izbirati oblik, ki vzbujajo predstavo, da so nastale le zaradi prikazovanja spretnosti v tehničnem obvladanju izbrane materije. Za vsak izdelek smemo

porabiti le določen čas, odmerjeno snov in določeno delovno silo, da v ekonomičnosti prikažemo resno hotenje in ne nestvarnost, ki skuša prikriti nezmožnost.

Razlikovati moramo med hotenjem, ki vznikne po razumu in znanju ter hotenjem, povzročenem po čutu in občutju. Le združitev obeh nam nudi delo, ki posvečuje in osrečuje delavca v delu ter dviga opazovalčevo psiho iz vrvenja dnevnega življenja v okolje ustvarjalčeve radosti in ljubezni.

Vsa umetnost uspeva v okrilju idealnega strem- ljenja po popolni izrazni možnosti duševnega do- življanja. Zgolj matematična treznost ovira izrazno oblikovnost, ona zadržuje in zmanjšuje učinek. Vse naše hotenje in delovanje mora biti prežeto z lju- beznijo do dela, ako naj to izžareva ljubezen, ki naj omamlja opazovalca in ga trga iz dnevne vsak- danjosti.

Ing. arch. Dragutin Fatur.

NAPREDEK V STAVBNO-MIZARSKI STROKI

Čas in potreba nam kažeta vedno nova pota in nas napravita praktične in iznajdljive na vseh področjih in v vseh panogah. Tako se je pokazalo tudi pri okovanju okenskih kril, da dosedanje okovanje istih ne ustreza današnjim razmeram in potrebi; niti kvalitata niti estetika tega okovanja ni času primerna.

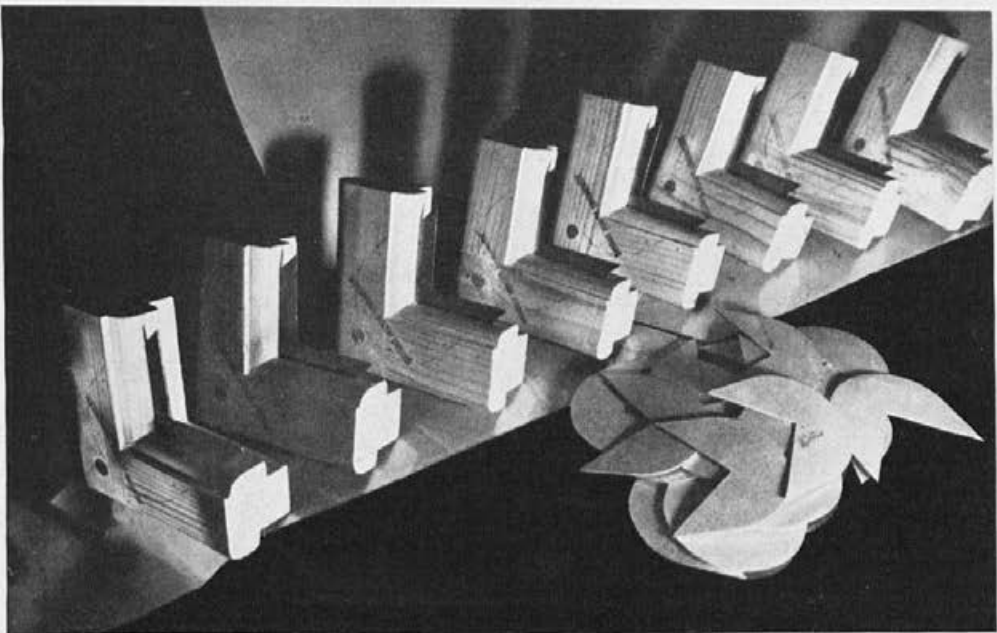
Zato se priporoča vsem arhitektom, gradbenikom in obrtnikom, da v bodoče uporabljajo le okovje, ki je kvalitativno najboljše in estetično na višku ter primerno za uporabo pri sedANJI industrijski produkciji v mizarstvo-stavbi stroki. Ustrezajoča so le ona okovja, ki so vdelana v les, torej nevidna, praktična in ki rabijo res svojemu namenu. Taka okovja morajo biti izvršena tako, da se nanje ne nabira prah in druga nesnaga in da niso izpostavljena vremenskim neprilikam. Vsem tem zahtevam ustreza nova preizkušena iznajdba

Jugoslovanskega patentnega naogelnika za okenska krila,

ki pomeni popoln preobrat pri izdelavi kril in je nenadomestljiv, ker brez njega ni mogoče napraviti lepih in dobrih okenskih kril. Bistvena razlika med jugosl. patentnim naogelnikom in običajnimi kljukastimi naogelniki je ta, da se jug. patent. naogelnik ne pritrdi na zunanji strani, temveč znotraj v lesu. V ta namen se vreže v okvir ob notranjem kotu v sredini debeline okvirnega lesa s krožno žagico reža, ki je proti zunanjemu kotu polukrožno zaključena, da se prilega vanjo enako oblikovani naogelnik. Reža meri v premeru 75 mm in je samo 1.2 mm tanka. V to režo vtaknemo naogelnik do kraja lica okvirnega robu ter ga pritrdimo s štirimi jeklenimi šilki na ta način, da prebijemo les in železo, ne da bi se v naogelnik napravila kaka luknja, ker so jekleni šilki za prebitje dosti močni.

Jugosl. patentni naogelnik ima tri odločilne prednosti:

Prva je **praktičnost**; ker je naogelnik povsem vdelan v les in popolnoma skrit, ni izpostavljen

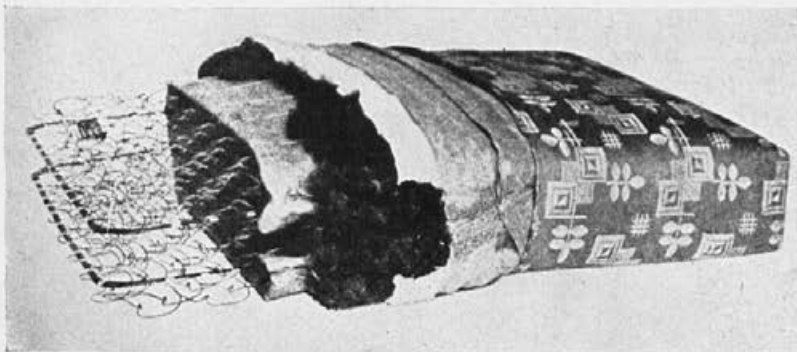
rjavenju ter vremenskim neprilikam kakor dosedanji kljukasti, ki zarjavel ni več rabil svojemu namenu, da bi ščitil okvir pred deformiranjem.

Druga prednost jug. patent. naogelnika pa je **estetičnost**. Novo dobro konstruiranje stavbno-mizarških izdelkov stremi za tem, da se okovje, ki je bilo v baročni dobi bohotno okrašeno, čimbolj skrije. Na novodobnem stavbno-mizarškem izdelku naj se okovje ne vidi več. Ta novi naogelnik ustreza temu stremljenju v popolni meri.

Tretja prednost pa je: novi naogelnik, ki ustreza vsem zahtevam in potrebam moderne tehnike, pri nabavi **ni dražji** od prejšnjega. Vdelava istega pa je mnogo hitrejša in s tem tudi cenejša. Priprave za vdelavo tega naogelnika se nabavijo skoraj brez vseh stroškov.

Vse te prednosti pat. naogelnika pred običajnim so tako pomembne, da ga nobena moderna mizarstva obratovalnica ne more pogrešiti, kakor ga tudi ne morejo pogrešati projektanti zgradb, ker vsak stremi za tem, da izvrši vsa gradbena dela kvalitativno, estetično in po nizki ceni. Razumljivo je, da taka zgradba, ki je opremljena s sodobnim okovjem, predstavlja veliko večjo vrednost, za stavbenega gospodarja pa veliko manj investicij za popravila in stalnih neprivjetnosti: okna, opremljena s temi naogelniki, trajajo najmanj 5 krat toliko časa kakor pa okna one zgradbe, ki je opremljena s kljukastimi naogelniki.

Uvedba tega preizkušenega naogelnika je edino prava pot pri okovanju okenskih kril; zaradi tega je važno, da se uporablja pri vseh novih sodobnih zgradbah.

Jekleni žični vložki »Šlarafija«

V našem stoletju se v tapetniški stroki nobena novost za oblikovanje vseh oblazinjenih predmetov ni tako uveljavila kot originalni jekleni žični vložki »Šlarafija«, ki so v prometu že nad 25 let.

Kljub vsem vrlinam, ki jih imajo vložki »Šlarafija«, ti niso mogli priti v javnost že takoj spočetka v takem razmahu, kot bi bilo pričakovati. Ljudje pač vsako novost sprejmejo z nezaupanjem. Šele v zadnjih letih so prišli popolnoma do svoje veljave. Danes so razširjeni po vseh kulturnih državah. V Franciji, Nemčiji, Švici, Češkoslovaški in drugod je v raznih bolnišnicah, sanatorjih, hotelih itd. na tisoče postelj opremljenih z vzmetnicami »Šlarafija«. Bolnišnice potrebujejo posebno dobra ležišča, kajti bolnik zna ceniti dobro posteljo, ker je primoran ležati tedne in mesece. Šele on prav občuti udobnost postelje, opremljene z vzmetnicami »Šlarafija«! Kdor je kdaj bodisi v bolnišnici ali v hotelu spoznal vrednost vložkov »Šlarafija«, ta si jih je zaželel tudi doma. Danes pozna v kulturnih deželah vzmetnice »Šlarafija« že vsakdo in vé, da so najboljše ter jih tudi povsod pričakuje.

Jekleni žični vložki »Šlarafija« imajo naslednje prednosti:

1. vzmetnice, blazine itd., opremljene z njimi, so pripravne za čiščenje, ker je zunanost popolnoma gladka. Na zunanji strani ni nobenih šivov, za mrčes torej ni nobenega mesta.

2. za posteljo zadostuje samo vzmetnica z vložki »Šlarafija« brez prejšnje žimnice. Vzmeti so dovolj elastične, da imajo prožnost nekdanje vzmetnice. Vložki »Šlarafija« nadomeščajo torej oboje!

3. nove vzmetnice so lahke za dviganje in prenašanje, pa naj bodo eno-, dvo- ali trodelne.

4. vzmeti so iz najboljšega trpežnega vzmetnega jekla, zato se ne posedejo, marveč obdrže trajno prožnost in prvotno obliko.

5. posebno priporočljive so vzmetnice z vložki »Šlarafija« za vlažne prostore, ker je žica v ognju pocinkana in ne rjavi.

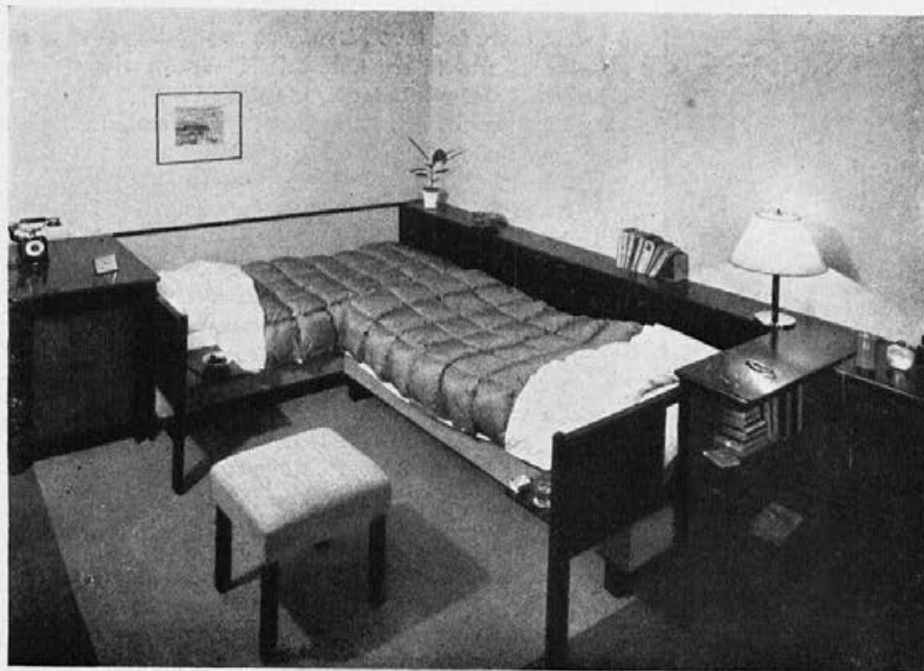
6. rabljene žimnice se lahko uporabijo za predelavo z žičnimi vložki »Šlarafija«. Žima dveh starih trodelnih žimnic navadno zadostuje za tri trodelne vzmetnice »Šlarafija«.

Za couch, fotelje, kocke, role itd., sploh za vsak oblazinjen predmet so jekleni žični vložki »Šlarafija« neobhodno potrebni, tako da si jih dandanes skoro ne moremo misliti brez njih.

Arh. Paul Bry, Berlin
„Das schöne Heim“, IV., 10

Enosobno stanovanje podnevi
Logement à une chambre pendant le jour

Arh. Paul Bry, Berlin

Enosobno stanovanje ponoči
Logement à une chambre pendant la nuit

LIKOVNA UMETNOST

Urejuje akad. slikar Miha Maleš

Minilo leto žetev v likovni umetnosti v Ljubljani ni bila prebogata. Samo tri pomembnejše prireditve so bile: otvoritev Narodne galerije, razstava beograjskega umetn. združenja »Oblik« in razstava zagrebškega kluba »Trojica«. Kakšnih pomembnejših domačih razstav žal ni bilo.

V juniju je bila na svečan način odprta Narodna galerija. Otvoritvi so prisostvovala oblastva, umetniki in mnogo prijateljev in čestilcev umetnosti. V Galeriji je lepo urejeno slikarstvo od 14. stoletja do danes in nekaj novejših plastike. (Antični odlitki nikakor ne spadajo v slovensko Narodno galerijo (hic!) — to spada v šolo ali muzej.) Zanimivo je tudi, da so skoraj najlepša mesta izpopolnjena s platni iz baročne dobe, po večini dela tujcev, ki s slovensko umetnostjo in še umetnostjo sploh nimajo dosti ali nič skupnega. Naj se vendar take stvari ne kupujejo več za Narodno galerijo! To spada čisto drugam. V teh težkih časih se naj starine ne kupujejo več, saj nam ne morejo uiti preko meja; prej ali slej tako dosežejo oz. pridejo na svoje mesto. Galerija in oblastva naj kupujejo sodobno, res kvalitativno umetnost, ker s tem vršijo višjo kulturno nalogo: pomagajo in ščitijo vzpon resnični umetnosti in dajejo pravim umetnikom kruha!

Becić Vladimir, Zagreb

Deček, olje
Garçon, tableau à l'huile

Jerolim Miše, Zagreb

Splitčanka, olje
Jeune fille de Split, tableau à l'huile

V istem mesecu je bila v Jakopičevem paviljonu odprta tudi razstava članov beograjskega društva »Oblik«. Razstavili so: Kun, Bijelić, Gecan, Huter, Job, Ličenovski, Sužev, Radonič, Martinovski, Popović, Radmilović, Stanojević, Strala, Šerban, Šeremet, Tartaglia, Balaž, Križanić, Žedrinski, Palavičini, Stijović in arhitekt Dobrović.

V decembru so prenesli svojo razstavo iz Zagreba v Ljubljano člani kluba »Trojica« — Babić, Becić in Miše z gosti W. Skoczylasom iz Poljske (lesorezil), Motiko iz Mostarja in našim Pavlovcem. Obedve razstavi sta bili za naše že skoraj preskromne razmere pravi dogodek. Marsikaj smo se lahko od njih naučili — pa da smo jih vsaj videli in spoznali, je že veliko in mogoče važnejše od prvega. Taki medsebojni stiki so nujni in prepotrebni — vsi bi morali delati na to, da ta lep začetek ne zamre, tako oblastva, da, zlasti ona, kakor umetniki sami, ker to je prava in edina pot, po kateri se spoznava čista umetnost posameznih pokrajin naše prelepe in obširne domovine, in edina pot do resničnega znanstva, razumevanja in spoštovanja med seboj. Take odlične razstave, ki imajo resnično tudi velik vzgojen namen, bi morale posetiti vse srednje šole, kakor se to dela po drugih državah in baje je bilo to pri nas nekoč že precej v navadi. Zakaj ni več, bodo že drugi vedeli. W.

Ljubo Babić, Zagreb
Pogreb, olje
L'enterrement, tableau à l'huile

SPOMENICA SLOVENSkih LIKOVNIH UMETNIKOV

(Memorandum des artistes-peintres et sculpteurs slovènes aux autorités)

Kraljevski banski upravi Dravske banovine
In Mestni občini ljubljanski.

Slovenski likovni umetniki, slikarji, kiparji, grafiki prosimo, da se zviša budžetna postavka proračuna Dravske banovine za leto 1934/35 v partiji prosvetnega oddelka pod točko: Odkup umetnin, zgodovinskih in umetno-obrtnih predmetov, od 40.000 Din na 100.000 Din.

Predlog utemeljujemo s sledečim:

Slovenskih likovnih umetnikov je 50; oni reprezentirajo slovensko kulturo doma in v tujini. Od leta 1918 so razstajali v Filadelfiji, v Buffalu, Clevelandu, Barceloni, Parizu, Amsterdamu, Bruslju, Saarbrückenu, Antwerpnu, Londonu, Manchesteru, Berlinu, Dunaju, Varšavi, Lodzu, Pragi, Brnu, Rimu, Firenzi, Milanu, Bernu, Zürichu, po Jugoslaviji; njih manifestacije so bile stebri, ki so prenašali kulturno zgradbo Jugoslavije po Evropi in Ameriki. Naša država in naša domovina je ob imenih politikov znana po imenih likovnikov; Meštrovič n. pr. je ime, ki je najtesneje združeno s pojmom Jugoslavije; naša dela vise po galerijah na španskem, francoskem, na češkoslovaškem, Poljskem, v Angliji, v Ameriki. To je efekt zadnjih 15 let. Ne literatura ne muzika, ne drama ne opera ni doprinesla takega deleža za direktno presojo nacionalne izrazitosti, kakor je to storila likovna umetnost. Institut Narodne galerije hrani našo in naših tovarišev pro-

dukcijo za preteklih 600 let in daje neposredno prvo poročilo domačinu in tujcu o naši historični in sodobni kulturni vrednosti, kajti naše slike, kipi, risbe, arhitektura govore z nacionalnim jezikom in obenem z internacionalnim.

V fevdalnih dobah je bil naš delodajalec poveljni in cerkveni dvor, graščak, kmet; o tem priča ljubljana s svojimi umetnostnimi spomeniki, naša mesta, trgi, vsa naša kmetska Slovenija. Cerkve z oltarji iz plemenitega kamna, plafoni s freskami z mnogo tisoč kvadratnimi metri ploskve, na tisoče slik ogromnih dimenzij, nešteti kipi, zgradbe, ki kljubujejo stoletjem, povedo v številkah, da so v tej umetnostni tvorbi zapopadene stotine in stotine milijonov izdatkov za likovno umetnost! To je danes sloves ljubljane in sloves Slovenije in je delo naših pokojnih tovarišev. Mi, živeči danes v demokratični dobi, znamo prav toliko, kot so znali oni, mi bi radi prav toliko delali, kot so oni delali, če bi nam kdo dela dal. Tega nimamo in produciramo le še na — up in padamo v stan nadležnežev in v borbi za kruhek v formo, ki ni več vredna človeka in produkcije, ki je neuničljiv komentator narodne duše iz veka v vek.

Ali je to potrebno?

Ne!

Kr. banska uprava je imela v proračunu za preteklo leto znesek 40.000 Din skupno za nakup umetnin, zgodovinskih ter umetno-obrtnih predmetov; MOL pa 25.000 Din le za nakup umetnin. Budžetna postavka

MOL je bila izrabljena, ona BU pa le z 10 odstotki, torej skupno 29.000 Din izdatkov iz javnih sredstev, ali: vesoljna slovenska likovna umetnost je dobila pri obeh javnih upravah dotacije v znesku plače enega samega povprečnega nameščenca.

Naš eksistenčni položaj je pa ta-le: od 50 likovnikov ima 30% majhne dohodka (kot šolniki, dnevničarji, grafiki pri tisku), ki povprečno ne presegajo 2000 Din mesečno; ostalih 70% pa nima nobenega stalnega zasluga, marveč mora živeti le od izkupička prodanih umetnin; ta pa po kontroli zopet ne presega letnih čistih 300.000 Din ali ne glavo povprečno 6000 Din letno.

Ta izsledek izziva načelno vprašanje in odgovor: ali smo zastopstvu naroda sploh še potrebni?

Sine ira et studio: matično ljubljansko gledališče dobiva za svoje prireditve in za okoli 120 nameščenih preko 4.000.000 Din; ob tem dobe zasluga literati, muziki, pevci, igralci. Muziki imajo razen tega zatočišča v Glasbeni Matici in na konservatoriju; oba instituta sta vzdrževana iz javnih sredstev in njihove domače in inozemske prireditve so bile subvencionirane; tovariši literati ob svojih regularnih meščanskih poklicih niso ovirani v svoji tvorbi in za svoje produkte dobe odjemalcev v knjižnih zadrugah, v periodičnem in dnevnem tisku po določenih honorarjih. — Naši kolegi v Zagrebu in v Beogradu imajo umetniške akademije, kjer so nastavljeni kot profesorji in imajo na razpolago delavnice, material, modele; oni dobivajo štipendije. Dotacije Savske banovine in mesta Zagreba znašajo preko 400.000 Din; Primorska banovina izdaja letno za likovno umetnost 251.100 Din. Slovenski umetniki pa nimamo akademije, nimamo štipendij, nimamo ateljejev, nihče nam ne plača modela, platna, barv, glin, kamna, lesa. In vendar kvaliteta naše umetnostne produkcije ne zaostaja za ono srbskih in hrvatskih likovnikov in tudi ne za produkcijo igralcev, pevcev, pisateljev, muzikov. Slovenska likovna umetnost pa je prejela iz javnih sredstev 29.000 Din. Ta konstatacija je za Slovence kulturna sramota! Zakaj smo likovniki? To je prav tako nepojasnjeno kakor ono, zakaj sa drugi uradniki, vojaki, diplomati, krojači, šolniki, industrijalci, inženjerji, obrtniki; res je le, da so ti kakor mi brezpogojno sestavni del sistema, ki ga imenujemo družbo; z vsemi smo stoletja korakali ramo ob rami za to, da se je družba po človeško oblikovala. Vsem drugim so dane možnosti eksistence iz javnih sredstev, le mi smo od tega vira odstranjeni kot brezpomembni.

Da se nam nevzdržni položaj olajša in prizna likovni umetnosti ex offo eksistenčna upravičenost, predlagamo:

1. da se zviša dotacija Kr. banske uprave Dravske banovine za nakup umetnin od 40 na 100.000 Din.

Ta znesek naj se porabi le za nakupe umetnin živih; nakupi historičnih in umetno-obrtnih predmetov

naj se odlože; tem ni treba jesti, po zakonu ne morejo biti iz kraja odstranjeni in država dotira Narodni muzej za nakupe potrebnih zgodovinskih predmetov.

2. da se izdelava pravilnik, s katerim se bo poraba dotacije uredila. Določita naj se 2 letna termina, v katerih naj likovniki predložijo svoja dela v nakup ali pa želje za podpore v študijske svrhe proti naknadnemu ekvivalentu v slikah, kipih itd. S tem bi bil ustvarjen sistem konkurenčne ponudbe, vendar pa tako, da morejo biti pravično deležni na dotaciji tudi mlajši, ki še nimajo večjega priznanja za seboj; dana bi pa tudi bila kontrola, kdo je že prišel na vrsto in kdo more upati na odkup za drugo ali tretje leto. Poraba dotacije na ta način je tudi socialno pravična. — Tako se bo obnovil prestiž nakupovanja umetnin in podpor in zneski, določeni za likovnike, ob poteku budžetnega leta ne bodo ostajali neizčrpani. Onemogočila se bo tekma pospešene individualne ponudbe in našim potrebam bo prihranjen pečat poniževalnega prosjačenja.

V kolaboraciji z drugo veliko javno upravo, z Mestno občino ljubljansko, se more na ta način rešiti smisel in cilj dotacij likovni umetnosti v bistvu, za nas socialno pravično in za kulturo dostojno.

V Ljubljani, meseca februarja 1934.

Klub nenameščenih umetnikov
Strokovna organizacija likovnih umetnikov

IZ LJUBLJANE — (De Ljubljana)

V Ljubljani se je v zadnjem času umetniško življenje vidno razgibalo. Uspešno se snuje strokovno društvo, kjer bodo včlanjeni vsi slovenski likovni umetniki tako starejše kakor mlajše generacije. Iz tega centralnega društva se bodo, kar tudi pravila določajo, lahko ustanavljali posamezni klubi, ki jih bo družila ali skupna idejna smer, nazor ali karkoli. Tako se je že ustanovil Klub nenameščenih umetnikov, to je umetnikov, ki se preživljajo izključno le s slikarstvom, grafiko ali kiparstvom in ki niso ne v državni ne v privatni službi — torej brez rednih in stalnih mesečnih dohodkov.

Takoj, ko bodo pravila, ki so že vložena na odločilnem mestu, potrjena, se skliče občni zbor članov društva in kluba.

Že v zgodnji pomladi se nam obeta nekaj zanimivih razstav. Božidar Jakac razstavi pred Veliko nočjo v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani pasteles in risbe raznih portretov, ki so nastali preko zime, in motive idil z dalmatinske obale še iz lanskega poletja. Za njim razstavi Tone Kralj, potem Matija Jama — in najbrž še kdo.

Miha Maleš priredi za Veliko noč v Mariboru retrospektivni pregled svoje grafike od leta 1920 do 1934. Razstava bo imela tudi vzgojen pomen, ker bodo razstavljeni tudi primeri, kako nastane recimo lesorez, linorez, radiranka, monotipija itd.

PARKETE

hrastove i bukove

sa i bez polaganja
uz konkurenčne cijene

Narodno d. d. Parketunion

Zagreb

Beograd

Trg Kralja Tomislava 10
Telefon 85-25

Wilsonov trg 1
Telefon 28-029

Brzovjake:

Parketunion, Zagreb-Beograd

Zastupstva:

Dubrovnik: Prvo dalmatinsko trg. društvo
Ljubljana: Zlatko Pirč, Šelenburgova 7/1.
Niš: Naum Čermilo i drug
Nova Gradiska: Fridrik Holčuh i sin
Novi Sad: Našička Ivornica tanina i paropila d. d.
Oslijek: Našička tvornica tanina i paropila d. d.
Skoplje: Keramika, Karadorđeva 13
Slav. Požega: Trgopromet d. d.
Sombor: Našička tvornica tanina i paropila d. d.
Subotica: Gustav Fister ml., Fra Ješe trg 6
Vel. Bečkerek: Trgovačko d. d.
Vel. Kikinda: V. Reich, drvar, Kralja Aleksandra 87
Vinkovci: Vilko Ornstein

Originalna

Terrabona

suha žbuka
za fasade

upotrebljava se
danas najviše u
savremenoj
arhitekturi

JUGOSLAVENSKA
TERRABONA

Proizvodi

Samoborka d. d. - Zagreb

„RUDE IN KOVINE“ d. d.

LJUBLJANA, Masarykova cesta 12

Glavno zastopstvo CINKARNE D. D. CELJE

Cinkovo belilo „Briljant“

En gros: **cinkova pločevina, pocinkana železna pločevina:** surovi in rafinirani cink, cinkov prah, »Cinkopon«, žveplena kislina, svinec, svinčena pločevina, **kositer** v kladah in palicah, kositer za spajanje v palicah, antimon, aluminij, baker, zvonovina, razne barve, kovine i. t. d., šamotni materijal

Kupuje: star cink po najugodnejših dnevnih cenah, odpadke drugih kovin i. t. d.

Brzovjake: Rude Ljubljana. Telef. int. 2727, 2827

Albert Špeletič s o b n o slikarstvo

Ljubljana, Emonska 25. Tel. 3175

Cene konkurenčne

STEKLO JULIJ KLEIN
LJUBLJANA, WOLFOVA
ULICA 4 — TEL. 33-80

Cerkveno slikarstvo (fresco e. t. c.), strokovnjaško restavriranje starih slik, fresk, oltarjev in soh (polihromiranje) izvršuje

MIHA MALEŠ, akad. slikar in podobar,
Ljubljana — Pod Turnom št. 5. (ateljé)

Litografija Offsetisk

**JUGOSLOVANSKA
TISKARNA VLJUBLJANI**